

Jensen, Johnsen-Høines

Når elevene driver leken

Denne artikkelen er inspirert av et samarbeid med lærere. Vi arbeidet med en bok om matematisk tenking på småtrinnet, og var blant annet opptatt av hvordan en kan ivareta barns lekende læring, hvilken rolle lek kan ha, og hvordan samspillet kan være mellom voksne og barns initiativ (Jensen, 2023). Praksissituasjonen som vi beskriver, viser hvordan sambruk av arealer og samarbeid mellom voksne i SFO og skole gir muligheter for å oppdage potensial i elevenes tenking. Dette kan skje når de voksne deler det de observerer i elevenes lek, og kommuniserer med hverandre om ord og begreper, strategier og matematisk tenking.

Lærerne var opptatt av å utvikle profesjonsfelleskap mellom SFO og skole, der samarbeidet ikke bare skulle handle om praktiske avgjørelser, men også om hva elevene trenger i sin læring, sosialt og faglig. Det var nødvendig å sette av tid til å reflektere over og konkretisere hvordan elevenes innspill kan brukes, hvilke spørsmål som stilles og kunne ha vært stilt, og

hva voksenrollen betyr. Et slikt profesjonsfelleskap åpner for samtale om barns utforskning gjennom lek, om hvordan deres initiativ, valg og driv kan gi rammer for læring, og at dette også gjelder matematikk. Det åpner for samtaler om hvordan de voksne innspill kan fungere inspirerende og utfordrende, men også noen ganger hemmende. Hvordan bidrar en til at elevene eier læringssituasjoner slik at lekens kvaliteter ved å ville skape, finne ut og forstå blir bærende?

Pizza hele dagen

Det er utetid på SFO, og de voksne legger merke til fire gutter fra andre trinn som løper av gårde med hver sin store bøtte i hånden. De er på vei til gjerdet mellom skolegården og nabotomten. Dagen før har de oppdaget noe som de har planer om å hente; en haug med murstein var nesten skjult av hekken. De fyller bøttene, må gå flere ganger, og til slutt har de hentet alle steinene, de setter seg på benken og beundrer fangsten (Figur 1). Flere andre barn går bort til guttene; de har oppdaget at det skjer noe.

«Hva er det?» spør Liam. «Murstein, vel», svarer Tim. «12 stykker! Vi fant dem bak skolehagen», sier han og peker ut retningen. «De er kjempetunge. Veier sikkert flere tonn, men vi klarte å bære alle sammen.» «Hva skal dere bruke dem til?» fortsetter Liam. «Vi skal bygge en ovn – en pizzaovn», svarer

Renate Jensen

Bergen kommune

renate.jensen@bergen.kommune.no

Marit Johnsen-Høines

Høgskulen på Vestlandet

marit.johnsen-hoines@hvl.no



Figur 1

Lars. «En sånn som de har på pizzarestauranten på torget.» De andre nikker, alle har vært der og skjønner hva han mener.

En av de voksne, Henriette, har observert guttene og kommer nysgjerrig bort og spør hva som skjer. Guttene forklarer ivrig hva de har planer om. De begynner å bygge, men ovnen raser flere ganger, mursteinene er ujevne fordi de har rester av sement og jord. Henriette går bort til dem og spør om hun kan få være med og bygge. Guttene nikker, og Henriette foreslår at de kan lage en tegning først.

«Ja, en bruksanvisning, det var smart», sier Tim.

Henriette henter et stort ark og en blyant som hun gir til Ola.

«Hvordan ser en pizzaovn ut?» spør hun. «Den har et hull på midten og murstein rundt, og de som steker pizza, har en lang spade som de legger pizzaen på, og så skyver de den inn i hullet i pizzaovnen», forklarer Tim.

Han gestikulerer, og med hendene viser han ovnens fasong og hvordan pizzaen skyves inn.

Guttene begynner å tegne, men synes det er vanskelig. Lars reiser seg, løper inn og kommer tilbake med en kasse med LEGO®. «Vi bygger heller – LEGO-klosser ligner jo på murstein hvis vi bruker de med åtte prikker», sier han ivrig. De finner 12 legoklosser i samme størrelse og prøver flere ganger. De bestemmer seg til slutt for å bygge en ovn som har fire steiner i bunnen, to på hver side og fire på toppen (Figur 2). «Det blir mest stødig sånn», argumenterer Lars – «hvis ovnen er høyere, blir den mindre sikker.» Henriette henter en hammer og hjelper guttene med å rense mursteinene for jord og sement. Guttene jobber helt til de blir hentet, og de avtaler å fortsette dagen etter.



Figur 2

Henriette forteller kollegaene på SFO og lærerne om pizzaovnen, og de blir enige om å tilby guttene å bygge ovnen inne. Det har lenge vært butikk i en av lekekrokene, men de voksne ser at denne er lite i bruk for tiden. Det er tid for forandring.

Neste morgen tar Henriette de fire guttene til side og forteller at de voksne på SFO og lærerne foreslår at de kan bygge ovnen inne. Guttene er med på ideen, og Ola mener at det ikke bare må bli en pizzaovn, men en pizzarestaurant. De blir enige om å bygge ovnen og planlegge

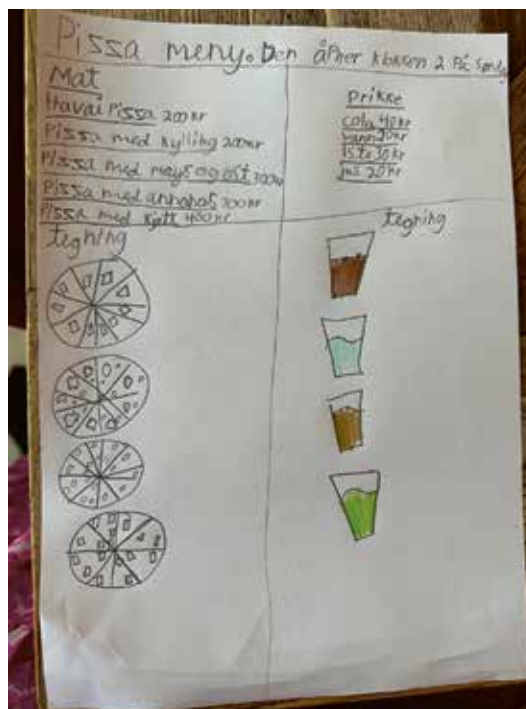
restauranten i SFO-tiden etter skoletid. Guttene bygger, henter pulter og stoler og lager en liste over ting de trenger for at det skal bli en restaurant. På listen skriver og tegner Tim det de trenger: rutete duk, fat, glass, kjevele, ved, lysestaker og spisekart. De andre ser på listen og spør hva spisekart er. Tim ser rart på dem og sier at det er der det står hva man kan kjøpe. «Det tror jeg heter meny», kommenterer Ola.

I løpet av den neste uken er restauranten mye i bruk i SFO-tiden og i skoletiden når elevene får velge aktivitet. Restaurantens tilbud utvides med pizza i mange varianter. Det er pizza som er tegnet, laget i leire og til og med en Hama-perlepizza med pepperoni. Pizzaene har form som sirkler, rektangler og kvadrater. Elevene komponerer pizzafyll, de pynter dem ofte ved å bruke repeterende mønstre. Elevene utnevner en kokk. De finner oppskrifter i kokebøker, hjelper hverandre med å lese og skriver egne oppskrifter som kokken får ansvar for. De snakker sammen og bruker ord som grader, steketid, liter, kilo, gram og desiliter.

Noen elever lager en meny som de henger på veggen (Figur 3). Kundene må velge fra den når kelneren kommer til bordet. Kelnerne og kundene snakker sammen om antall, regner ut sum på regningen og hvor mye penger kunden skal ha tilbake. De bruker ord som stor, medium og liten, flere og færre. De diskuterer hvordan pizzaen skal deles mellom gjestene, og klipper de tegnede pizzaene opp i ulike deler. De voksne tilfører leken mynter, sedler, sakser og blokker til å skrive regninger på.

Elevene bruker og deler erfaringene de har fra å spise på pizzarestaurant, med medelever og de voksne, de fordeler roller og oppgaver mellom seg. De voksne fanger opp hva elevene er opptatt av, og diskuterer med dem hva de ønsker.

Selv om pizzarestauranten er en del av klasserommet, har ikke lærerne til nå brukt denne lekekroken i læringsøktene. Dette er bevisst, de gir rom til at elevene skal eie og utvikle leken. De får likevel mye informasjon om elevenes



Figur 3

matematikkferdigheter ved å se på det elevene utvikler. Ved å snakke med de voksne på SFO som har observert og vært gjester på restauranten, lærer de mye om elevenes lekekompetanse og hvilke ord og begreper de bruker og trenger.

Elevene lager pizzaer hele uken. De voksne tar vare på mange av disse, de vil bruke pizzaene som utgangspunkt for å arbeide med mønstre. De tenker også at gjenstander i restauranten, som ovnen, kjevele, kjørler, duker og pizzaene, kan brukes i samtaler der elevene får tegne og beskrive geometriske figurer og argumentere for måter å sortere dem på. Lærerne kan bidra til at lekens kreativitet og motivasjon smitter over i fortsettende læringsaktiviteter.

Menyen, som henger på veggen, er et annet eksempel som lærerne tar fatt i og bruker i videre læringsarbeid. På restauranten utforsker elevene addisjon og subtraksjon, de formulerer og løse problemer. De har satt ganske realistiske priser på pizza og drikke, de vet, eller har undersøkt, hva det koster på en restaurant.

Lærerne forteller at de er overrasket over elevenes bruk av kunnskaper og deres engasjement. De ser kontrasten til at elevene i vanlige matematikkøtter ofte forholder seg til snevrere rammer, de tenker for eksempel at de skal bruke tall innenfor tallområdet som de har arbeidet med den siste tiden. Hvis elevene hadde fått i oppgave å lage en meny i en matematikkøtt, er det ikke usannsynlig at pizzaer ville kostet 20 kroner eller 37; mange ville ikke brukt så høye tall som 300. Lærerne diskuterer hvordan de kan bruke det de har lært om elevene sitt potensial, anerkjenne og bruke kompetansen elevene har, og bygge videre på den. De bestemmer seg for å bruke restauranten i matematikkøttene fremover.

Elevenes lek ble utgangspunkt for barns og voksnes læring. Lek kan beskrives fra ulike perspektiv, den kan omtales som frilek eller som lek og spill innenfor fastsatte regler og rammer. Som veiledet lek kan den være initiert og ledet av lærere som inspirerer elevene til deltagelse, til å utfolde seg gjennom lekende aktivitet der matematikklæring inngår. Lekende læring innebærer at elever fristilles til undring, kreativt undersøkende aktiviteter, til at de er deltagende og tar eierskap. Dette gir didaktiske utfordringer: Hvordan kan lek og læring utvikles i samspill mellom barn og voksne? Hvordan ivareta

betydningen lek har i barnas erfaringsverden, og bruke dette for motivasjon og mestring?

Denne teksten er knyttet til et eksempel der lek er initiert og drevet frem av elever. De voksne støttet opp under initiativet og tilførte leken både utstyr og retning. Med varsomhet viste de interesse, de samhandlet uten å overta. Pizzaleken ble en læringssituasjon også for dem. De så kraften i elevenes aktiviteter, ble imponert over hva de kunne, og hva de fikk til sammen. Lærerne overtok regionen når de seinere brukte leken som referanse i læringssituasjoner, når elevene for eksempel arbeidet med tallregning og geometri.

Erfaringene og begeistringen hos barn og de voksne fra arbeidet med pizzarestauranten kan sette spor i videre arbeid. Pizzaleken kan prege læringsspråket og utvikles som felles språk for elever og lærere. Lærerne kan videreføre noe av den undersøkende kreativiteten som har utviklet seg. De kan oppdage muligheter i elevenes lek og bruke erfaringene til å lage nye rammer. Kanskje kan læring neste gang knyttes til flyplass eller sykehus – og kanskje vil den fortsatt, i noen grad, ha trekk av lekende læring?

Referanser

Jensen, R. (2023). *Matematisk tenking på småtrinnet – rom for lek, undring og matematikksamtaler*. Caspar Forlag/Fagbokforlaget.